

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд
за придобиване на образователна и научна степен

„ДОКТОР“

Област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки, професионално
направление: 3.6. Право, специалност: Конституционно право (Сравнително
конституционно право)

Автор на дисертационния труд:

Райна Руменова Георгиева

докторант към катедра „Конституционноправни науки“
при Юридическия факултет на Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Тема на дисертационния труд:

**"ЕВРОПЕЙСКИЯТ МОДЕЛ НА КОНСТИТУЦИОННО ПРАВОСЪДИЕ В XXI ВЕК
И БЪЛГАРСКИЯТ КОНСТИТУЦИОНЕН СЪД"**

Научен ръководител: проф. д-р Мариана Карагьозова-Финкова

Рецензент: доц. д-р Мартин Белов

Назначен съм за член на научното жури със Заповед на Ректора на Софийския университет № РД- 38-547/ 18.11.2021 г. за присъждане на научната степен „доктор” в направление 3.6 „право” /Конституционно право/. След запознаване с дисертационния труд, автореферата, публикациите по темата на дисертационния труд, автобиографията на докторанта и другите, приложени към заявлението документи, стигнах до следните изводи:

1. КРАТКИ БИОГРАФИЧНИ ДАННИ ЗА ДОКТОРАНТА

Докторантът Райна Георгиева е завършила право в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ със среден успех от следването 5.63 и успех от държавните изпити 6.00. В хода следването е завършила допълнителен курс по Сравнително конституционно и административно право, воден от проф. Сам Джейкъбсън. Участвала е в кръжока по конституционно право, както и кръжоците по наказателно и гражданско право.

След придобиването на юридическа правоспособност и успешно полагане на адвокатски изпит, паралелно с работата си на адвокат към Софийска адвокатска колегия, Райна Георгиева е завършила и англоезичната програма по Въведение в английското право и правото на Европейския съюз (Introduction to English and European Union Law) на Британския правен център (British Law Centre) съвместно със Софийския университет „Св.Климент Охридски“. Докторантът е медиатор, вписан в регистъра при Министерство на правосъдието. Докторантът владее английски, френски и руски език. От 2017 г. докторантът работи в Конституционния съд на Република България.

2. ДАННИ ЗА ДОКТОРАНТУРАТА

Райна Георгиева е зачислена като редовен докторант със Заповед на Ректора на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ за зачисляване в докторантура № РД 20-

185/24.01.2014 г. Срокът за завършване на дисертационния труд е удължен с три месеца със Заповед на Ректора РД 20-850/13.07.2017 г. Докторантът е отчислена с право на защита, считано от 01.05.2017 г. със Заповед № РД 20-856/14.06.2017 г. Научният ръководител на Райна Георгиева е проф. д-р Мариана Карагъзова-Финкова.

Райна Георгиева е изпълнила задачите от индивидуалния си учебен план. Издържала е успешно изпитите по Конституционно право на Република България, по Сравнително конституционно право, по Конституционен контрол и по английски език. Докторантът е участвала в научни конференции с доклади и презентации.

Райна Георгиева е участвала в дейността на катедрата по конституционноправни науки като квестор на държавни и кандидат-студентски изпити, в провеждането на стажа на студентите по право в Народното събрание и във воденето на занятия по дисциплината „Конституционно правосъдие в ЕС“ – специалност Европеистика, Софийски университет „Св. Клименти Охридски“.

Райна Георгиева е участвала и в следните курсове по академично писане:

- „Академично писане“ с лектор проф. Иванка Мавродиева от Философския факултет;
- Курс за докторанти, воден от проф. д-р Иван Камбуров, Философски факултет;
- How to Write and Publish a Scientific Paper (Project-Centered Course) на Политехническото училище (École Polytechnique) чрез Coursera.

В хода на докторантурата докторантът е публикувал 8 доклада и статии, които са приложени към документацията по настоящата процедура. В периода на докторантурата Райна Георгиева е учила нидерландски и немски език в частни езикови центрове. Завършила е и други курсове по темата на дисертацията като „The unwritten constitution“ (Yale University).

По програма за студентска и докторантска мобилност „Еразъм“ Райна Георгиева е осъществила такава мобилност в Университета в Грьонинген, Нидерландия. Там тя е правила изследвания на библиотечните ресурси и е участвала като лектор на конференция.

В хода на написване на научното изследване на взаимодействието между органите на съдебната власт и Конституционния съд при прилагането на чл. 15 от Закона за съдебната власт докторант Георгиева е отправила запитвания по реда на Закона за достъп до обществена информация (ЗДОИ) до държавни органи и успешно е обжалвала отказ за даване на тази информация на една от запитаните институции на две съдебни инстанции.

3. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД И АВТОРЕФЕРАТА

Дисертационният труд е на тема „Европейският модел на конституционно правосъдие в XXI век и българският Конституционен съд“. Дисертационният труд е в обем от 266 страници. Има 655 бележки под линия. Списъкът с използвана литература включва 298 заглавия на английски, български, немски, руски и френски езици. Сред тях има, както първични, така и вторични източници.

Дисертацията е разделена на въвеждаща част, три глави, изводи като заключителна част. Съдържа списък на съкращенията, таблици с изведени данни за всяка държава, възприела европейския модел на конституционно правосъдие., списък с решения и определения по допустимост на Конституционния съд на Република България, в които се споменава правото на Европейския съюз и са приложени сканирани отговорите по ЗДОИ от Върховния касационен съд, Върховния административен съд и главния прокурор.

Въведението обосновава актуалността и очертава предмета на изследването, методологията на изследването и използваните източници, структурата на дисертацията като са направени предварителни терминологични бележки.

Терминологичните бележки представят с кое понятие си служи дисертационния труд по отношение на:

- конституционен съд/ конституционни съдилища/КС;
- конституционно правосъдие и правораздаване;

- европейски модел.

Откроява се вниманието, отделено за използваните методи на научно правно изследване. В уводната част се посочва, че в структурно отношение стремежът е бил да се следва формулата история – теория – практика и се предлага кратък обзор на съдържанието на дисертационния труд.

Първата глава е посветена на възникването и развитието на европейския модел на конституционно правосъдие. Проследен е генезисът на конституционното правосъдие в САЩ и Европа. Посочени са по-малко известни примери за опитите на европейските държави за въвеждане на ефективен съдебен контрол за конституционност като например проекта за конституция на Партенопейската република от 1799 г. Основополагащите теоретични виждания от XX в. са представени аналитично. Изложени са възгледите на Георг Йелинек и Ханс Келзен за конституционното правосъдие. Представени са конкретните институционални следствия от теоретичните възгледи на Келзен до Втората световна война, свързани със създаването на конституционните съдилища на Австрия и Чехословакия, както и Съдът за конституционни гаранции в Испания.

Въз основа на историческия опит по въвеждането на извънпарламентарен контрол за конституционност са изведени самостоятелни предпоставки и фактори за въвеждане на европейския модел за конституционно правосъдие. Това става въз основа на дефиниране и разграничение между „предпоставки“ и „фактори“.

В дисертационния труд убедително е представен теоретичният фундамент на европейския модел на конституционно правосъдие. Анализирани са понятието „модел“ в светлината на идеалния тип на Макс Вебер и съвременни виждания за използването на модела в сравнителното конституционно право. Въз основа на така изясненото понятие за модел са разгледани същностните характеристики на европейския модел на конституционно правосъдие. След представянето на теоретичните възгледи на Мауро Капелети и Луи Фаворьо в качеството им на едни от първите автори, обосновали разделението на „европейски“ и „американски“ модел за конституционен контрол, са разгледани тезите на утвърдените български учени конституционалисти и на чужди автори като Дитер Грим, Алек Стоун Суит, Калийс, Робертсън, Елиът.

Авторът обосновава тезата, че моделите за конституционен контрол се различават въз основа на няколко критерия, като например дали е налице изрично предвиждане на контрола за конституционност в конституцията, каква е ролята на конституционния съд в конституционната система, например дали той се възприема като съд, като законодател или като „негативен законодател“ и как е уреден централизираният, концентриран характер на контрола, разбран като право на един единствен орган в рамките на държавата на „последна дума“ по въпроса за конституционността на закона и функцията по опазване на демокрацията. Според автора, посочените току-що критерии са и основни характеристики на европейския модел за конституционен контрол. Дисертантът приема, че другите характеристики на европейския модел, които често се сочат в научната литература следват логически от ключовите за модела като идеален тип характеристики и специфичното място на един конституционен съд в разделението на властите като специална и специализирана юрисдикция, стояща извън от съдебната власт.

В първата глава на дисертационния труд са изведени характеристиките, по които в следваща, втора, глава се подлага на сравнителноправно изследване конституционните юрисдикции от държавите-членки на Европейския съюз. Втората глава изследва конституционните съдилища на онези 18 държави-членки на Европейския съюз без Република България, за които се поддържа, че са възприели концентриран модел на конституционно правосъдие.

В дисертационния труд е отделен самостоятелен раздел на връзката между изследваните конституционни юрисдикции и Съда на Европейския съюз (СЕС), функциониращ и като съюзна конституционна юрисдикция. Отново самостоятелен раздел е посветен и на взаимодействието на конституционните юрисдикции от европейския модел със Съда по правата на човека (ЕСПЧ).

Изследвана е устойчивостта на европейския модел в контекста на очертаващите се тенденции в европейския конституционализъм от края на XX в. и началото на XXI в. Авторът доказва, че теорията за европейският модел все още е актуална и има както теоретично, така и практическо значение. Обсъдени са водещите научни изследвания, в които се поддържа, че е налице децентрализация или че теорията за европейския модел не отразява реалността. Сред разгледаните тук автори са Беселинк, Де Висер, Дикозола,

Комела, Комарек, Мадуро, Тридимас, Попелие и т.н. В тази глава докторантът отделя насочва научното търсене в правилната посока като маркира актуалните проблеми на конституционното правосъдие на национално и наднационално ниво. Използван е богат набор от съдебна практика, както на национални конституционни юрисдикции, така и СЕС и ЕСПЧ.

Третата глава от дисертацията е посветена на системата за конституционно правосъдие в Република България. Направен е исторически преглед и критически анализ на българската доктрина по въпроса от началото на XX в. и на идеите за контрол за конституционност в проектите за създаване на първата българска конституция и последвалите конституции от 1947г. и 1971г, наред с работата по съставянето на Конституцията на Република България от 1991 г. и Закона за Конституционен съд. Предложен е авторски синтез и аргументация на принципите, въз основа на които е изграден Конституционния съд. Включени са предложения *de lege ferenda*, които са вдъхновени и са логично следствие от сравнителноправното изследване. Глава трета включва и самостоятелен раздел за Конституционния съд на Република България в европейското правно пространство.

В последната глава са предложени обобщаващи изводи, следвани от приложените таблици и списък с практика на Конституционния съд. Изводите обобщават заключенията по глави и по раздели в дисертационния труд. Според докторанта в рамките на Европейския съюз конституционните съдилища придобиват нови функции. Райна Георгиева счита, че при отчитане на спецификите на европейския модел може да се развие и системата за конституционно правосъдие в ЕС. Авторът на няколко места в дисертацията застъпва тезата, че независимо от множеството промени в правната уредба, която са претърпели отделните системи за конституционно правосъдие през последните 20 години, теоретичните описания на европейския модел като пример за „идеален тип” по Макс Вебер са валидни и днес. Райна Георгиева счита също така, че повечето от актовете на Конституционния съд са свързани със закрилата на основните права. Докторантът приема, че е налице световна тенденция за развитие на антропоцентричен конституционализъм, независимо от избрания модел на конституционно правосъдие към засилване закрилата на

индивидуалните права. Ето защо, Райна Георгиева пледира за подобряване на достъпа до правна защита на конституционните права в Република България.

Към дисертационния труд на Райна Георгиева са приложени 4 таблици. Те съдържат сравнителноправна информация, групирана по държави, която касае следните групи въпроси:

- първо, относно състава и мандата на конституционните съдилища. Тук е включена и информация за броя на съдиите, мандата им и участващите в излъчването им органи;
- второ, за предварителен и последващ, абстрактен и конкретен контрол, в която има данни с отметка да/не и кратки уточнения;
- трето, за достъпа до конституционно правосъдие с три колони, касаещи съответно *actio popularis*, пряката конституционна жалба и жалбата чрез съд по висящ спор;
- четвърто, относно други правомощия, в която са посочени 8 групи правомощия.

Следва да се има пред вид, че докторантът има и няколко интересни научни публикации, повечето от които са по темата на дисертационния труд. Това са статиите „Еволюцията на последващия контрол за конституционност във Франция в контекста на реформата от 23 юли 2008 г.“, „Възможности за развитие на конституционно правосъдие във Великобритания“, „Централизираният европейски модел на конституционно правосъдие в контекста на европейската интеграция“, „Достъп до конституционно правосъдие чрез съдилищата в ЕС“ и „Децентрализацията като тенденция в развитието на европейския модел на конституционно правосъдие“. Темите на статиите показват способността на автора да разпознава и анализира важни теми в изследваната област. Някои от тях са със съществена теоретична значимост и са широко дебатирани в световната литература в областта на конституционното и сравнителното конституционно право, докато други показват по-скоро оригинални възгледи на автора по класически проблеми.

Авторефератът е с обем от 19 страници. Съдържа 4 части: обща характеристика на дисертационния труд, изложение на основните тези, застъпени в дисертационния труд, основни приноси моменти на дисертационния труд и публикации, свързани с дисертационния труд.

4. ПРИНОСИ И СЛАБОСТИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд на Райна Георгиева не е първото сравнителноправно изследване в българската правна литература, което е посветено на проблематиката за европейския модел за конституционно правосъдие. Той обаче предлага допълващ и авторски прочит на проблема през призмата на взаимодействието между национални, наднационални и международния правен ред. Наред с това, авторът успешно използва както исторически, така и актуални данни. Райна Георгиева изгражда труда си върху успешно съчетаване на теоретични, позитивноправни и практически аргументи.

Дисертационният труд съдържа редица анализи, съпоставки и изводи с приносен характер. Наред с богатия сравнителноправен материал, който е залегнал в основата на изследването, са предложени авторски теоретични постановки. Сред тях заслужават внимание извеждането на предпоставки и фактори за въвеждането на конституционното правосъдие и обосноваването на логиката на вълните на засилено въвеждане на централизиран, концентриран юрисдикционен контрол за конституционност. Авторът дава собствен прочит на ключовите характеристики на европейския модел за конституционен контрол и предлага дефиниция за система за конституционно правосъдие. Приносна е и тезата за конституционните съдилища като участници в динамична система от баланси и противотежести в рамките на европейското правно пространство и при съгласуването на национални и наднационални правни порядъци. Принос на дисертацията, също така, е и историческият анализ на стенографските протоколи от Великото народно събрание и предлагането на изводи, свързани с българския модел на конституционен контрол. Следва да се отбележат и направените предложения за реформа на конституционното правосъдие.

Същевременно дисертацията има и някои по-проблематични и недовършени места. При по нататъшната работа върху темата бих препоръчал на автора да доразвие предпоставките и факторите за развитие на конституционно правосъдие на наднационално ниво. По-подробен анализ би бил от полза при изследването на проблемите на съдебния диалог между националните конституционни съдилища, Съда на ЕС и Европейския съд по правата на човека. Добре би било авторът да изследва има ли разлика в диалога на

националните конституционни съдилища със СЕС, респ. ЕСПЧ, в какво се състоят те и какви са причините за тяхното съществуване. Би било добре, също така, авторът да заеме по-ясна позиция относно развиващата се тенденция към съдебен активизъм и превръщането на Конституционния съд в позитивен законодател.

Следва да се има пред вид, че посочените проблематични места не компрометират научната стойност на дисертацията, а само указват на възможностите за надграждане.

5. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение смятам, че представеният от докторанта дисертационен труд съдържа научни и научно-приложни резултати, които представляват оригинален принос в българската наука. Считам, че от дисертационния труд е видно, че кандидатът притежава задълбочени теоретични знания по съответната специалност и способности за самостоятелни научни изследвания по смисъла на чл. 6, ал. 3 от Закона за развитие на академичния състав на Република България (ЗРАСРБ) и чл. 27 от Правилника за прилагане на ЗРАСРБ (ППЗРАСРБ).

Ето защо, въз основа на положителната оценка, направена в настоящата рецензия, предлагам на Научното жури да присъди на докторанта Райна Руменова Георгиева образователната и научна степен „доктор” в област на висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.6. Право (Конституционно право).

гр. София,

03.02.2022 г.

рецензент:

доц. д-р Мартин Белов

